

La Medicina reusenca durant el segle catorze

Després de don Andreu de Bofarull, autor dels Annals de Reus, i del seu antecessor inèdit Celdoni Vilà, la tasca d'investigació històrica als nostres arxius no ha desvetllat interès.

Amb tot, tant l'Arxiu Municipal com el de l'antiga Escrivania pública o Prioral, guarden encara una quantitat important de papers que no han estat espolsats des de molts anys i que contenen sens dubte notícies que ens interessin, les quals, suposant que no rectificassin quelcom del que ens conta Bofarull, ens ampliarien segurament algunes de les parts de la seva obra.

Aquestes mateixes pàgines ens han acullit algunes notes de medicina reusenca retrospectiva obtingudes fullejant els vells manuscrits dels Arxius Municipal i Prioral. Avui hem aplegat totes les que tenim extretes fa algun temps referents a qüestions mèdiques locals corresponents a la catorzena centúria, tals com l'hospital de St. Joan, metges, cirurgians, apotecaris, epidèmies i higiene pública.

L'Hospital de Reus, dedicat als Sants Joan Baptista i Joan Evangelista, existia ja en el segle catorze puix que fou fundat a les darrerries del tretze. La caritat cristiana contribuí en primer terme, com arreu, a l'erecció i sosteniment de la "casa dels malalts" de Reus. A aquell noble sentiment es deu que en quasi tots els testaments datats en aquells segles i els dos següents registrats en els protocols de la nostra Escrivania pública, figurin deixes a profit de la benèfica casa. Joan Forns, en 1326, traspasa a favor de l'Hospital un censal de cinc sous que rebia cada any per Nadal; N'Arsenda Bosch deix, en 1327, dos sous; EnBernat d'Olives, en 1348, en deix cinc; En Pere Vidal, en 1366, llega els seus béns a l'Hospital i a altres obres benèfiques i pies, etc. De vegades eren forasters els que llegaven quantitats a l'Hospital de Reus, com Na Bernarda Litrà, de la Selva, que deixà sis diners a la "domus infirmorum de reddis", en 1300; En Pere Aldomar, de Cardona, acollit per malaltia a Sant Joan, qui instituí el caritatiu establiment hereu dels seus béns. Altres vegades els donatius eren en aliments, robes i altres objectes, com el de Pere Riba, en 1328, qui llega als pobres malalts "hospitali hospedantibus" certa partida de robes; l'illustre reusenc Bernat Espuny, tresorer de la Seu tortosina qui, en el testament per ell atorgat a Tarragona als 8 de setembre de 1368, llega deu sous de pa cuit a l'església de l'Hospital i altres deu al propi Hospital.

Altres vegades eren els mateixos benefactors donats en persona a la santa casa per a servir Déu i els seus pobres, que exercien d'infermers laics o acaptaven almoines i aplegaven censals: en 1323, Bernat Vidal i Ramona sa muller, fan total donació de llurs béns a l'Hospital de Sant Joan i entren en aquest com a donats per tots els

dies de llur vida; els administradors de l'establiment i els horrats Jurats de la vila els accepten i es comprometen en proveir-los decentment en "cibo potu vestitu et calciatu et in omnibus necessariis tam in sanitate quam in infirmitate" i els donats aporten a l'Hospital quatre cents sous; d'una manera semblant, en 1326, Bernat Albió "ad honorem Dei omnipotentis et gloriosissime virginis eius matris Marie" s'ofereix al servei de Déu i dels seus pobres i dóna a l'Hospital la seva persona a més de trenta lliures barceloneses i promet recollir fidelment les almoines, rèdits i llegats pertanyents a aquella casa.

També la Universitat feia despeses a favor de l'Hospital quan les rendes d'aquest no soplien. Una de les més antigues la trobem datada en 1391, "doní an J. bruch per miya ma de paper que avia escrita a obs del libre de Regiment de comptes de ço que havia aministrat del spital... nou diners". El comú subvenia en part les despeses de l'Hospital, compra d'aliments i robes, fer obres i festes, les mesades de l'hospitaler, criar borts, etc.

Els procuradors, sagristans, acaptadors, governadors o administradors de l'Hospital elegits des del segle XIII pel Consell en nombre de dos, acceptaven donatius, feien compres i vendes, establien censals i asseguraven, en una paraula, la vida econòmica de la casa; cuidaven a més dels béns pertanyents als pobres hostatjats en ella i solien ésser marmessors dels que hi morien; en certs casos, eren guardadors fidels dels diners i objectes que hom els deixava en custòdia: el 7 de març de 1346 retornaven a Bernat Fuster, oriund de Granollers, divuit florins d'or que aquest els confià en dipòsit durant un pelegrinatge que féu a Santiago de Galícia.

Dos dels més clars recursos de la Casa dels malalts eren la deixa de diners a rèdit, generalment a un sou per lliura, i l'establiment a censal de les finques que l'Hospital rebia en donatiu o adquiria per compra. Entre innumerables casos, esmentarem que en 1363 Guillem Geraldí i Na Blanca, sa muller, prenen seixanta sous per tres sous censals anyals; en 1317 els procuradors Mateu de Marca i Guillem Malet estableixen a Guillem Amat un troç de terra llegat a Sant Joan per Mateu Moster per la quantitat de vuit sous anyals; en 1438, Na Isabel Barraquer dóna, assigna i concedeix als administradors un alberg franc i quití situat al carrer de Monterols, en dominació del Camarer de la Seu tarragonina, Senyor de Reus, per a lluir diferents censals que ella feia a l'Hospital.

El Camarer de la Seu de Tarragona compartia amb el Castlà el domini o senyoriu de Reus i el seu terme, rebia una part de tots aquells censals que feien els immobles de la seva dominació establerts pels administradors de Sant Joan. L'any 1379, segons un document que hem tingut a la vista, la quantitat corresponent al Camarer montà 112 sous i 3 diners.

L'antic Hospital de Sant Joan, situat en la llavors nomenada Vila Nova, o sia la part de vila compresa entre la Merceria i el portal del camí de Valls, tocant a l'angle de llevant del mur, deuria treure porta amb porxo a la via pública que pel mateix motiu va rebre el nom de carrer de l'Hospital, denominació que fins en els nostres temps no ha estat canviada per la de Sol i Ortega.

En el pergami 301, enpart destruït, de l'Arxiu Municipal de Reus, datat al mes

d'agost de 1287, ja s'hi consigna la compra per part de l'Hospital a Ramon Giner i a sa muller Ramona, d'un "trociúm terre in termino de Reddis in dominacione de bello loco (el Castlà Bell-lloc) precio centum viginti solidos barchinonenses afrontatum eum vinea infirmorum". Ultra aquesta vinya i el troç d'EnGiner trobem esmentat en instruments de la catorzena centúria sobre compres, vendes i establiments de terres properes al camí de Valls, que eixia de Reus pel portal de l'Hospital, l'"olivaria hospitalis" i la rasa o torrent de l'Hospital, "torrente seu rasa domus infirmorum".

La casa, segons es dedueix dels inventaris i de les visites de l'Arquebisbe de Tarragona, comptava amb baixos, on hi havia la gran sala per a homes nomenada a les darrerries del segle quinze "magno dormitorio", "casali magno", "casali baix del dormidor" i "casali sive dormidor", i un pis al qual donava accés una escala que es trobava entrant a l'Hospital a mà esquerra; consten, a més, la saleta per a dones o "cambra de les dones", la "cambra dels frares" i la cuina. A espatlles de la casa, entre aquesta i el mur, hi havia un pati.

Escasses són les millores materials que rebé la Casa dels malalts de Reus durant els segles dotze i tretze. Adhuc en 1330 el Camerer de la Seu tingué d'aixecar una pena de cent sous i condemnar a perpetua silenci el Consell de la vila per haver aquest intentat privar a l'Hospital de fer unes petites obres ("opus seu parietibus dergamassa") en el seu clos.

Posseïm, en canvi, una còpia coetània d'una concòrdia de 1398 en la qual el mestre pintor de Tarragona Dalmau Balsells es compromet a pintar per vint-i-tres florins d'or pagats en tres terminis mensuals els porxos de Sant Joan amb imatges de Sant Cristòfor, Sant Pere, Sant Pau, Sant Joan Evangelista i Sant Joan Baptista, Jesucrist amb Angels i l'Anunciació de Madona Santa Maria amb l'Angel Sant Gabriel, senyals o escuts, quatre històries de la vida de Sant Joan Baptista i altres quatre de la de Sant Joan Evangelista.

Als començaments del segle, segons un inventari datat en 1329, contingut en un manual de l'Escrivania comuna, l'Hospital de Reus comptava amb dinou llits, quatre dels quals corresponien a la cambra de les dones; eren de posts i banes i de sogues, tapats amb sengles cortines negres i amb els corresponents banquetes per a pujar-hi.

L'agombolament dels malalts aniria a càrrec de frares pertanyents a l'ordre hospitalera de Sant Jordi d'Alfama. En un document datat en 1323 s'hi esmenta un frare hospitaler, Fra Domènec Esteve. Aquest frare o frares no tenen res a veure amb els franciscans que a l'any 1480 s'establiren a Sant Joan esperant que els fos acabada l'obra del Monestir de Jesús extra-murs de la vila. Amb tot, en 1329 trobem ja esmentat el càrrec d'hospitaler de Sant Joan en la persona de Guillem Cayró; els hospitalers quan entraven devien donar, sots sagrament i homenatge, bones fermances i, cada any, compte dels mobles i robes de l'Hospital. Els metges i cirurgians o barbers que des de començaments del segle catorze rebien sou o franquesses de la Universitat devien estar obligats a visitar sense paga els malalts pobres de la vila acullits o no a l'Hospital. Les dades certes que tenim fan referència primerament als cirurgians, com sol succeir en la majoria d'hospitals de l'Edat mitjana, i ja daten del segle següent.

L'honorable reusenc Arnau Solzina instituí en 1305 una capella a l'Hospital de

Reus, dedicada a Sant Joan Baptista i Sant Joan Evangelista i el primer beneficiari en fou el prevere Guillem Llombart. Aquesta capella, afavorida per nombrosos donatius i administrada amb zel pel seu beneficiari, s'amplià més tard en església. A l'Arxiu municipal de Reus hem vist un diploma pel qual l'Arquebisbe, Infant Joan d'Aragó, concedeix en 1330 el permís d'erecció d'un nou altar a l'Hospital per al culte dels dos Sants esmentats.

Dels començaments del segle XIV trobem en els manuals del nostre Arxiu Prioral un Mestre Jaume amb el qualificatiu o cognom de metge, "Jacobus medici". Els documents més interessants relatius a Mestre Jaume, datats entre les nones de juny de 1311 i les de febrer de 1339, són dues concòrdies o conductes fetes amb els Jurats i particulars de la vila; però també el trobem en molts altres actes públics ja sol, ja junt amb la seva muller Saura. Per bé que es nomeni "Jaume metge", s'obliga en aquelles conductes a servir la vila usant "de la seva art de Cirurgia". Probablement, mestre Jaume era només un cirurgià, potser un barber. El contracte de 1333 és en català i per la seva innegable curiositat el transcrivim íntegrament. Desgraciadament, el manual que el conté està rosegat dels marges la qual cosa priva la lectura de part d'algunes línies del text:

"Manifesta cosa sia a tots com jo en Jaume metge en serurgia estadant en la vila
 [de Reus scienciament e conseladament e ab deliberada pensa conech e promet a vos en R. amoros, R. [bosch e A. Cugul, jurats de la dita vila de Reus presents, e a tota la universitat daquela vila e als successors vostres que yo daquest present dia a un any primer vinent e cumplidor estaré y faré pera [estada en ma persona en la dita vila e usaré de ma art de serurgia en aquela a tots los habitants daquela vila e del terme daquela, [axí com mils sapia ne pusca. Et faré atots los nafrats e soffirents malalts que per la mia art de sirurgia [puscha valer ho guarir a primera guarda ho cura sens tot loguer-ho salari, mas feta la primera guarda ho cura [que los soffirents ho havent lo mal ho nafres sagen de puys si mester man aconvenir ab mi segons que ami sera vist fae... [mas de nafres de budeyls e de treta de balesta e de la tela que ischa fora lo cors, [ho de trencadures e dislocadures de braços ho de cames ho de cuxes ho de vena ongonal, feta la primera [cura segons és damunt dit sagen ab mi avenir o composar de la primera guarda e si los pacients ho havent [mal ho nafres deles coses desus expressades nos podien ab mi avenir ho composar daquela guarda primera [ede altre trebayl que yo

...fet en quant aquels que en aquel cas yo e lo pacient ajam estar a coneguda he
 ...dels jurats de la dita vila e dels successors daquels e encar promet e conech a vos
 [altres dits jurats
 e als successors vostres e a tota la universitat damunt dita que yo no exiré nem parti-
 [ré dela dita vila si no un
 dia ab sa nit en cascuna setmana e si més hi volia exir e de fora anar que nou pogués
 [fer sens volun-
 tat dels jurats e en aquel cas quey agués a jaquir un de mos fylls e sapient de la dita
 [art, en continent lo son
 ...dia e dela nit aia atornar en la dita e estar segons que damunt es dit. Aytal con-
 [dició emperò
 ...dits jurats e los successors vostres per nom dela dita universitat donets e siats ten-
 [guts de dar
 ...per trebayls meus e per fer e complir les coses damunt dites ecc. sòlidos ço és a sa-
 [ber en la
 festa de Santa Maria del mes de agost C. ss. en la festa de Nadal C. sòlidos e en
 [la festa
 ... C sòlidos e açò en aquest present any ho aytant de temps com yo faré he compliré
 [les coses damunt dites e a vos altres ho als
 ... ho ala dita universitat sia vist faedor ho volran. E aquestes coses e totes e sengles
 [damunt
 ...atendre e a complir oblich a vos e ala dita universitat ab tots mos béns hahuts
 ... a major fermetat de les coses damunt dites jur per Deu e per los Sants .iiiiij. Evan-
 [gelis de mi
 corporalment tocats que yo les coses totes e sengles damunt dites compliré e de neguna
 [cosa noy vendré contra
 ... nos damunt dits R. amoros, R. bosch e A. eugul jurats per nos e per los successors
 [nostres
 e per la dita universitat prometem a vos dit Jaume metge caseun any dar ho fer do-
 [nar los ecc. solidos...
 desús dites e totes altres coses afer e acomplir de desús dites ho expressades ab condi-
 [cions e ab...
 per vos dits proposades e promeses obligant a vos e als vostres tot los béns de la dita
 [universitat...
 presents e esdevenidors.

Testes. Johannes faran Bernardus cavayler et Matheus ferrer."

Jaume i Saura són els pares de "Raymundus medici" i "Petrus Medici" que amb els respectius dictats de "metge de física" i "presbiter" figuren en documents del mateix Arxiu. Les cites d'ambdós les trobem ja en 1297 i continuen fins el 1340. No és, doncs, extrany que en la concòrdia de Jaume de 1333 aquest parelli d'un dels seus fills com a suplent seu i "sapient de l'art de Cirurgia". En 1338 i 1340, Ramon és assalariat per la vila com a metge i cirurgià. En les dues concòrdies respectives, en llatí, conservades al propi Arxiu, s'esmenten els mateixos accidents o traumatismes que

nien sobre unes cases de la dona na Berenguera muler de Pere Miret quondam les consten en les del seu pare i a més l'examen de l'orina o uroscòpia a casa seva, com era de costum. La quantitat convinguda és de quinze lliures barcelonines.

No acaben aquí els membres d'aquesta família. En efecte, en 1349 ens trobem amb "Michael medicus chirurgicus" i la seva muller Maria el parentiu dels quals amb Jaume i Saura es pot comprovar en diversos actes públics.

El primogènit de Miquel, Joan Metge, exercí la mateixa professió que els seus antecessors. Es tracta, doncs, d'una família o, millor dit, de tres o quatre generacions de metges i cirurgians reusencs que omplen mitja centúria de la nostra història professional local.

Els apotecaris o especiers de Reus fabricaven com lurs confreres d'altres llocs, cirris i candeles, turrons i confitures. En 1359 veiem: "Diluns a xxvii. de febrer pague an Johan guarriqua specier per ij. lliures de caneles de cera blanca a raó de iiii. sous vj. diners la llura munta... jx. sous" (Arxiu prioral, paper solt), i "Item li pague per i. rova de mel la qual anà asor Jobana... v. sous" (Id.).

En 1381 tenia botiga a Reus l'apotecari Pere Vilaent. Posseim el curiós inventari de la mateixa en el qual s'esmenten la "trementina, oli de camamilla, oli de lliri blanc, mel, safrà, nous moscades, litargiri, sucre candí, flor de maci, galangau, herba cuquera, euforbi, celiandre, coral, sang de dragó, encens blanc, diacatolicon, mirra, mirabolans, alegret, orpiment, goma dragant, borraç, vermelló, realgar, angelot, flor de ventreyll, pimentes, sitovall, màstech, blanquet, caparós, argent viu, polipoli, oli rosat, herba colera, violes, triaga, populeon, benedicta, engüent blanc, conserva rosada, aygua ardent, aygua de plantatge, exerop compost, aygua ros, exerop jolep, exerop esquillich, fumus terre, aygua de fonoll, arop de mores, aygua de carabaces, sofre, colofonia, mostalla, palitre, empaste apostolicon, atzever, diaquilon, canelles (candeles) de seu, bradons, caneles de cera, cera nova, pevre, gíngebre, clavell de girofle, senet, prunes, panecs, riu barbre, isop, polioll, verdet, nous confites, oli de gíngebre, mantega, caya fistola, arop rosat, aludes, mel rosat, clarea".

Andreu de Bofarull, en els Annals, es limita a reproduir sobre la pesta de l'any 1348, coneguda arreu amb el nom de "pesta negra", el que diu el canonge Blanch en el seu Arqueiepiscopologi. Els manuals de l'Arxiu Prioral corresponents a aqueix any estan destruïts quasi completament i no permeten venir en coneixement de cap dada certa.

En el manual de testaments de l'any 1354 trobem una prova de la presència a Reus de la terrible epidèmia del 48 que, segons es creu causà la mort a les tres quartes parts dels habitants del món conegut en aquell temps i els horrors de la qual ha descrit tant expressivament Joan Boccaccio. El document comença: "Com en Matheu rocha de Reus ça enrera e la dona na Ermesen muller sua venesen an Mateu, moster ça enrera tres sous çensals los quals lo dit Matheu rocha e sa muller Narmessen pre-

quals cases són en Reus en senyoria de Cabrera affronten ab Guillem paler ab les cases de la muller que fou den Guerau pedrol ab en pujol e ab la carrera pública les quals cases té la dona mongada e requesta moltes vegades per en Berenguer bugrar capellà e succeidor del dit Matheu rocha prevere e comprador que los dits tres sous censals deguts de *la primera mortaldad que fo en lany de mil. ccc. Quvvranta e vuyt.*"

Una requesta de 1354 que posseïm sobre els béns de Jaume Mercer reclamats per la seva filla natural i ledesma na Caterina diu "Com en Jaume mercer pasàs desta vida en lo loch de Reus en lany e temps de les grans mortaldats prop passades... etc."

El nombre de ferits de glànola a Reus fóra tan alt que la vila comprà un hort a la muller d'En Tarragó per a bastir-hi un hospital d'empestats i un troç de terra o camp a la d'En Paler per a soterrar-hi els que morien a conseqüència del flagell. Més tard, però, per sentència arbitral del Cardenal diaea Pere Savall, procurador del Camerer Pere Roger de Beaufort, datada als 13 d'agost de 1359, els jurats de Reus foren obligats a desenterrar els cadàvers inhumats en el camp de na Palera i a donar al Camerer els laudemis de compra i venda del dit camp i la dècima del blat que s'hi hagués pogut collir durant el temps que serví de fossar. També imposà la restitució de l'hort de na Tarragona, sempitern silenci a la vila i el pagar els censals i fadigues de les cases que el Consell havia utilitzat per a aïllar-hi malalts de pesta (1). Els documents no donen cap notícia sobre el lloc que ocuparen aqueixos antics hospital i fossar d'empestats.

A més de les ordinations sanitàries que conté el Llibre de la Cadena, les quals ens són conegudes (2), el Consell de la Vila prenia de vegades acords sobre la neteja dels carrers, abeuradors, clavegueres i aigües brutes, bèsties mortes i tota llei de sutzures que poguessin comprometre la salut pública.

Entre les més antigues despeses fetes per la Universitat en aquest sentit, en trobem una datada l'any 1343: "Item logí j. hom qui escurà labeurador del asptial, adobà la carrera, costà üj. diners", i una altra probablement del mateix any: "Item paguí a ij. homens que havien adobada la carrera, les grases del pedró, açó amanament de Pere spuny qui mo dix. vüj. sous" (3).

Les aigües de la Font vella, Aigua nova, Moster, Monterols i torrent de câl Sans (actualment de l'Escorial) eren insuficients per a l'aproveïment de Reus, més, com és natural durant les secades. El problema de l'aigua a Reus és tan antic com la població. L'aigua nova la trobem esmentada en el segle catorze: "Item paguí en Pasqual qui ascurà la bassa dela aygua nova, ij. sous"; "Item doni a S. Torroja per escurar la bassa dela aygua nova, j. sou" (4).

SALVADOR VILASECA

(1) *Dr. Pere Anguera*, "Libro de documentos y acuerdos de escrituras y auténticos", 1830. Manuscrit propietat del Sr. Antoni Anguera.

(2) *Salvador Vilaseca*, Ordinations sanitàries del "Llibre de la Cadena" de Reus. Segles XIV i XV. Any VII. Nos. 155-156.

(3). Llibre d'En Pere Amorós de "Les messions e despeses e rebudes de tot ço que la vila fa". Any 1343. Arxiu Municipal.

(4) Id. id.